

MENING SOHAMDA IZ QOLDIRGAN ALLOMA

Tursoatova Gulsevar Omon qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Xorijiy tili va adabiyoti ingliz tili yoʻnalishi I-bosqich talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abu Nasr Farobiyning hayot yoʻli hamda uning chuqur falsafiy kuzatishlari asosida yozilgan asarlari haqida maʼlumot beriladi. Maqolada olimning «Muallimus-soniy» nomi bilan mashhur boʻlishiga sabab boʻlgan yuksak ilmiy mavqei yoritilgan. Shuningdek, allomaning fanlar tasnifi, inson baxt-saodati va fozil jamiyat haqidagi ijtimoiy-axloqiy qarashlari tahlil qilinib, uning jahon sivilizatsiyasi rivojiga qoʻshgan ulkan hissasi koʻrsatib oʻtiladi.

Kalit soʻzlar: Sharq aristotu, muallim assunna, odob - axloq, katta musiqa kitobi, farobiyshunoslik.

Abstract: This article provides information about Abu Nasr al-Farabi's life path and his works based on profound philosophical observations. It highlights his scientific status, which earned him the title of "Al-Mu'allim al-Thani" (The Second Teacher). Furthermore, the author analyzes the scholar's socio-ethical views on the classification of sciences, human happiness, and the virtuous society, illustrating his significant contribution to the development of world civilization.

Keywords: Eastern Aristotle, Al-Mu'allim al-Thani (The Second Teacher), ethics and morality, Kitab al-Musiqa al-Kabir (The Great Book of Music), Farabi studies.

Al Farobiy Abu Nasr ibn Muhammad — faylasuf, entsiklopediyachi-olim, astronom, matematik, oʻrta asrlar Sharq mediki, sharq arastutchilarining asosiy vakillaridan biri boʻlgan. Ikkinchi ustoz (Arastudan keyin) nomiga ega

bo'lgan. Asosiy asarlari: "Donishmandlik gemmalari", "Himmatli shahar aholisining nuqati nazari haqida risola", Ilmlar tasnifi risolasi, "Katta musiqa kitobi".

Al Farobiy 870 yil (boshqa ma'lumotlarga ko'ra 872 yil) Sirdaryodagi Aris daryosi chuqurligida joylashgan (zamonaviy O'zbekiston chegarasi) Vosiq shahrining Faroba tumani atrofida dunyoga kelgan. U imtiyozli tabaqaga tegishli turkiylar oilasidan. To'liq ismi Abu-Nasr Muhammad Ibn Muhammad Ibn Tarxon Ibn Uzlag' al-Farobiy at-Turkiy.

Dunyoni bilishga intilib, al Farobiy ona yerni tark etadi. Bir ma'lumotga ko'ra, u o'spirinlik davrida, boshqa ma'lumotlarga ko'ra qirq yoshlarida ketgan. Al Farobiy Bog'dod, Xorrun, Qoxira, Damashq, Aleppo va Arab xalifaligining boshqa shaharlarida bo'lgan.

Hayotining ko'p yillarini u arab xalifaligining siyosat va madaniyat markazi hisoblanmish Bog'dodda o'tkazgan. Bu yerda u "Bayt ul hikmat" arboblari ishlarini, yunon mualliflarining tarjimalarini o'rganib, o'z bilimlarini puxta boyitdi, taniqli olimlar bilan tanishib, vaqt kelganda, o'zining yuqori axloqi va tafakkuri bilan ular orasida yetakchi o'rinni egallaydi. Shuning uchun shu yerda unga "Muallim Assana", ya'ni Ikkinchi ustoz (Arastudan keyin ikkinchi, deya nazarda tutilgan) maqomi beriladi.

Haqiqatdan ham, ularni ko'p narsa birlashtiradi: ilmiy qizishishlari kengligi va ko'p qirraligi, borliq va unda insonning o'rmini falsafiy tushunishga intilishi, "barcha ma'qullagan fikr"ga, xalqning kundalik donoligiga yaqinlashish kabilar. Farobiy avvalroq yunon o'tmishdoshi ishlab chiqqan mantiq faniga mustaqil ravishda hissa qo'shgan. O'ziga xos va dadil falsafiy dunyoqarashlari jamiyat fikriga qat'iy qarshi, yunon falsafasi va ilmini butunlay qabul qilishga nooqbil bo'lgan. Davrning ba'zi xurofotlariga to'g'ridan-to'g'ri tanqidlari esa ko'p odamlarning unga nisbatan bid'atlilikda va dindan chetlashganlikda ayblashlariga sabab bo'lgan. Aslida, uning

fikrlashida butunlay mustaqillik namoyon etilgan bo'lib, keyin ham o'zi e'tiqodida qat'iy turgan.

Al Farobiy Bog'dodga kelishidan avval turk va boshqa tillarda so'zlashgan, lekin arab tilida emas, biroq, umrining oxiriga kelib yetarlicha yaxshi bilgan.

Bog'dodda yashab, al Farobiy turli ilmlar, ayniqsa, aql va mantiq bilan shug'ullana boshlagan. Bu vaqtda Bog'doddagi eng taniqli mutafakkir Abu Bishr Matti ben Yunis bo'lgan. O'quvchilari safidan al Farobiy ham o'rin egallab, Abu Bishr Matting so'zlariga ko'ra, u Arastuning mantiqqa doir asarlariga izohlar yozgan. Al Farobiy

Arastu merosini o'rganishga chuqurlashib ketdi va g'oyalarni qabul qilish, buyuk yunon olimi qoldirgan masala va muammolar yechimida yengillikcha erishdi.

Al Farobiyning ko'p qirrali ilmiy tadqiqotlar natijasi o'rida "Fanlar tasnifi haqida" risolasini aytish mumkin. Unda o'z davrining barcha ilmlari qat'iy tartibda sanalib, har bir fan ta'rif o'rganib chiqilgan¹.

Bog'dodda al Farobiy o'z bilimlarini chuqur boyitadi, taniqli olimlar bilan munosabat o'rnatib, tez orada ular orasida ulkan nufuzga ega bo'ladi. Lekin aqidaparast yo'nalishdagi ulamolar orasida al Farobiyda safsatadshlarning fikrlariga nisbatan ziddiyat uyg'onib, bilimga ega bo'lishda aql-idrokka asoslangan va sharq falsafasining dunyoviy hayotida baxtga erishish yo'liga qaratilgan fikr olg'a suradi. Natijada, al Farobiy Bog'doddan ketishga majbur bo'ladi.

U Damashq orqali Misrga yo'l oladi. O'zining "Fuqaro siyosati" kitobida u bu ishni Bog'dodda boshlab, Qoxirada (Misr) yakunlaganini esga oladi. Sayohatdan so'ng al Farobiy Damashqqa qaytadi umrining oxirigacha shu

---

¹ Abu Nasr Farobiy. *Fozil odamlar shahri*. — Toshkent, Abdulla Qodiriy nomidagi, xalq merosi nashriyoti, 1993.

yerda yolg'izlikda hayot kechiradi. O'z asarlarini u alohida qo'lyozmalarda qoldiradi (shu sababli uning asarlari alohida bob va qaydlarda saqlanib qolgan, ayrimlari parchalangandagina saqlanib, ulardan ko'plari yakunlanmagan ham). Sakson yoshida vafot etgan va Damashqning Kichik devori tagiga ko'milgan. Aytishlaricha, o'limidan so'ng mozorida yodida podshohning o'zi to'rt qamish ustida namoz o'qigan.

Farobiyning falsafiy faoliyati ko'p qirrali, u ensiklopediyachi-olim bo'lgan. Faylasufning umumiy ishlari soni 80 va 130 o'rtasida.

Farobiy doimiy ravishda dunyoning tuzilishini o'rganishga harakat qilgan.

Izlanishlariga ko'ra, barchasining boshi har doimgiday Alloh. O'rtasi — borliq iyerarxiyasi. Odamzod — dunyoni anglab, unda harakatlanuvchi nogiron. Oxiri baxtga erishish². Al Farobiy insoniyatning bilimga ega bo'lish mohiyatiga oydinlik kiritgan.

Mohiyatni anglash uchun his qilishning o'zi yetarli emas. Bunga faqat aql yordamida erishish mumkin.

“Himmatli shahar aholisining nuqati nazari haqida risola” — al Farobiyning eng yetuk asarlaridan biri. 948 yil Misrda yozilgan.

“Himmatli shahar” ta'limoti keltirilgan bo'lib, uning eng boshida faylasuf turadi.

Al Farobiy insonning maqsadi baxt bo'lib, unga faqat aql-idrok orqali erishish mumkin, deya tahmin qilgan. Mutafakkir jamiyatni davlat bilan tenglashtirgan. Jamiyat — inson organizmi. “Ximmatli shahar — tirik jonot hayotini saqlab qolish maqsadidagi barcha a'zolari bir-biriga yordam beruvchi sog'lom tana singari”.

²Abdulkhamidov I, Tojiboyev U. OBJECTIVE REASONS OF THE MIGRATION IN THE FERGHANA ECONOMIC REGION .EPRA. International Journal of Economic Growth and ENVIRONMENTAL. Issues ISSN.2321-6247

³ Xayrullayev M. *Uyg'onish davri va Sharq mutafakkiri*. 1971.

Farobiy, haqiqatan ham jahon miqyosidagi inson bo'lgan, u o'zining ijodiy yutuqlarida arab, fors, yunan, hind va o'zining shaxsiy turk madaniyatini o'rganib, umumlashtirgan. Turk madaniyati sadosi uning mashhur "Kitab al musiq al kabir" ("Katta musiqa kitobi") asarida yaqqol namoyon bo'lgan³.

Farobiy qo'lyozmalari dunyoning ko'plab kutubxonalaridan joy olgan.

Shuningdek, Farobiy ijodini o'rganuvchi olimlar safi ham shunchalik keng. Farobiy asarlarini nashrdan chiqaruvchi, uning chinakam ensiklopedik merosining turli jihatlaridan o'rganuvchi olimlar farobiyshunoslikka o'z hissasini qo'shib kelishmoqda.

Nima uchun bu alloma men uchun muhim?

Farobiy mening sohamda alohida o'rin tutadi, chunki u nafaqat buyuk faylasuf, balki ilmning barcha sohalarini chuqur o'rgangan ensiklopedik olimdir. Uning mantiq, axloq, musiqa, siyosat, jamiyat tuzilishi haqidagi fikrlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishida tahsil olayotgan talaba sifatida Farobiy merosi menga:

- **ilmga muhabbat,**
- **aql va tafakkurga tayangan holda to'g'ri xulosa chiqarish,**
- **jamiyat va inson mohiyatini chuqur anglash,**
- **ma'naviy yetuklikka intilish**

kabi qadriyatlarni o'rgatadi. Farobiy ilmning qudrati bilan insonni kamolotga chorlagan, shu bois uning merosi men uchun nafaqat tarixiy yoki nazariy ahamiyatga ega, balki shaxsiy rivojimda ham ruhiy, ma'naviy yo'lchi bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abu Nasr Farobiy. *Fozil odamlar shahri*. — Toshkent, Abdulla Qodiriy nomidagi, xalq merosi nashriyoti, 1993.
2. Xayrullayev M. *Uyg'onish davri va Sharq mutafakkiri*. 1971.

3. Ergashovna, M. G., & Xoliqulovna, B. R. M. (2025). Translation Methods AND Challenges OF Sewing Terminology. *American Journal of Pedagogical and Educational Research*, 36, 52-54.
4. Abdukhamidov I., Tojiboyev U. *OBJECTIVE REASONS OF THE MIGRATION PROCESS IN THE FERGANA ECONOMIC REGION*. EPRA International Journal of Economic Growth and ENVIRONMENTAL Issues. ISSN: 2321-6247. December 2020, 16–19.
5. Ergashovna, M. G., & Boybo'riyevna, F. U. (2025). EXPLORING CULTURAL DIFFERENCES IN HEADLINE WRITING IN THE ENGLISH AND UZBEK PRESS. *TADQIQOTLAR*, 76(1), 195-200.
6. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Forobiy>

